BIJLAGE A.

OVERZIGT

VAN DEN

STAAT EN DE WERKZAAMHEDEN

DES

INSTITUUTS,

GEDURENDE HET JAAR 1854/1855.

M. H.

De Bestuurders van het Instituut meenen het tegenwoordig Verslag te mogen beginnen met u omtrent den toestand der Vereeniging te berigten, dat die in vele opzigten gunstig is. Wij kunnen ons, wel is waar, nog niet in zulk eene algemeene belangstelling verheugen, als waarop het Instituut, onzes bedunkens, door zijne strekking aanspraak heeft; maar wanneer wij van den anderen kant zien, hoe zich de werkkring onzer Vereeniging allengs begint uit te breiden en welke vruchten zij in dit jaar weer gedragen heeft; dan twijfelen wij naauwelijks of de belangstelling in haar zal toenemen in verhouding van het goede, dat zij zal tot stand brengen. En voorwaar, ook op deze voorwaarde alleen, dat het aan zijn doel beantwoorde, heeft het Instituut op die belangstelling regt. Doet het dit niet, dan moge geene welwillende ondersteuning zijn bestaan rekken! Doch wij vertrouwen van den wetenschappelijken zin harer leden, dat ieder het zijne zal doen om zulk eene uitkomst te verhoeden!

Het aantal leden van het Instituut is in dit land, in het verloopen jaar, niet noemenswaardig toegenomen. In Oost-Indië is het thans 190. Wij hebben gemeend, wegens de vele moeite, die het den Adjunct-Penningmeester daar te lande, den heer TEENGS, te Batavia, opleverde om

bij het steeds grooter worden van het aantal leden zijne betrekking tot het Instituut te blijven waarnemen, van hem niet langer al dien arbeid te mogen vergen en hebben, na eerst nog een' tijdlang op de meest welwillende wijze door den heer Mr. A. LOUDON, te Batavia, te zijn bijgestaan, thans in de boekhandelaarsfirma VAN HAREN, NOMAN en KOLFF, te Batavia, een' correspondent gevonden, die onze zaken reeds sints eenigen tijd met naauwgezetheid bezorgt.

Het Tijdschrift van het Instituut is in dit jaar weer op dezelfde wijze als vroeger in het licht verschenen. Niets zal de Redactié aangenamer zijn, dan dat zij in staat gesteld worde daaraan in het vervolg wat meerdere uitbreiding te geven.

Van de Werken van het Instituut is niet meer dan het 2de Deel van de *Reis van den heer* SCHWANER uitgegeven, doch de beide Javaansche werken, waarvan wij u in ons vorig Overzigt spraken, naderen hunne voltooijing en twee nieuwe zijn op dit oogenblik ter perse. Daarvan is het eene de *Reis van den scheepsbevelhebber* S. DE VRIES, den grooten ontdekkingsreiziger in de Japansche zeeën, van wiens journaal, dat tot heden onbekend gebleven is, de heer LEUPE een afschrift heeft aangeboden. — Het andere is een herdruk van de *Geo- en Ethnographische Verhandelingen der Natuurkundige Commissie* over Oost-Indië, die voor een aantal jaren, op Gouvernements kosten, te Leiden in eene folio uitgave verschenen zijn. Het Bestuur, van oordeel dat het voor velen wenschelijk moest zijn om zich daarvan eene goedkoopere uitgaaf en in kleiner formaat te kunnen aanschaffen, heeft zich tot de Regering gewend en van haar vergunning verzocht en gekregen om zulk eene uitgaaf te bezorgen, terwijl de schrijver de heer Dr. S. MÜLLER, op zich genomen heeft om dien herdruk met de vruchten zijner sedert opgedane kennis te verrijken. Daarentegen is het uitzigt, u in het vorige Overzigt geopend, op de uitgaaf van een Maleisch handschrift door den heer Dr. VAN HOËVELL, ons tot ons leedwezen weer ontnomen.

De genoemde gelegenheid is niet de eenige geweest, bij welke het Bestuur met het Gouvernement in correspondentie getreden is. In ons vorige Verslag hebben wij u opmerkzaam gemaakt op eene beschrijving en afteekeningen van den Tempel van Boro-Boedoer, door den Heer

WILSEN. Sedert dien tijd zijn ons enkele proeven van zijn merkwaardig werk in handen gekomen. Deze waren van dien aard, dat zij bij ons de vrees hebben doen ontstaan, dat hier en daar de streng wetenschappelijke trouw wel eens aan de fraaijere vormen kon opgeofferd zijn. Daar het nu een' arbeid gold van zulk een' omvang en waar van het nut naauwelijks een ander zijn kan, dan dat hetwelk de wetenschap er uit trekken kan, zoo is het ons voorgekomen van onze roeping te zijn om het Gouvernement met onze beschouwing dienaangaande bekend te maken. De inmenging, die wij ons in deze zaak veroorloofd hebben, is zeer gunstig opgenomen, en wij mogen met vertrouwen verwachten, dat de voorstellen hieromtrent door ons in het belang der zaak gedaan, met een goed gevolg zullen bekroond worden.

De belangstelling die de Regering in oudheidkundige studiën als deze getoond heeft, is voor ons aanleiding geweest tot een ander voorstel. Want buiten de ruïnen van den grooten tempel van Kedoe zijn er nog vele andere, vooral over oostelijk Java verspreid, waarvan deze meer, geene minder de aandacht der oudheidkundigen getroffen hebben. Tot deze behooren ook de bouwvallen der stad Singosari. Zij kwamen ons belangrijk genoeg voor om de aandacht der Regering thans ook daarop te vestigen. Wij hopen dat er geen zwarigheden zullen bestaan om met Singosari voort te zetten, wat met Boro-Boedoer begonnen is, en vleijen ons dat de onderzoekingen eenmaal op de eerstgenoemde plaats in het werk te stellen voor de andere in wetenschappelijk belang niet zullen onderdoen.

Er is nog meer. Het Bestuur is ernstig bezig om zich het lot der bestaande ethnographische verzamelingen hier te lande aan te trekken, in zoo ver zij geacht kunnen worden tot zijnen werkkring te behooren. Veel kunnen wij u daaromtrent hier ter plaatse niet mededeelen. Alleen zij hier gezegd, dat wij met onze bemoeijingen dit op het oog hebben, dat eenmaal een enkel Oost-Indisch Etnographisch Museum verrijze, waarin de tot dus ver verspreide schatten bijéén gebragt moeten worden en op zulk eene wijze aangevuld en gecompleteerd, dat wij eenmaal den vreemden daarin tot voorbeeld mogen zijn, en niet meer zij ons.

In den laatsten tijd is onze hoop opgewekt, dat in onze betrekking

tot de Regering het initiatief niet altijd van onzen kant zal behoeven genomen te worden. Van wege de Hooge Indische Regering is namelijk onze medewerking gevraagd tot de uitgaaf van belangrijke stukken in het Archief te Batavia aanwezig. Hoedanig die medewerking zijn zal en welke stukken wij voornamelijk van daar verwachten mogen is ons zelf tot nog toe niet volkomen duidelijk; maar in allen geval komt ons het voorstel zoo belangrijk voor, dat wij gemeend hebben u de kennis daarvan, ook bij de nog bestaande onzekerheid, niet te mogen onthouden.

Ook heeft er zich in het afgeloopen jaar eene zeer gewenschte betrekking gevestigd tusschen het Instituut en het *Ned. Bijbelgenootschap*. Op het aanbod van het eerstgenoemde om de publicatie op zich te nemen van die literarische producten, die dat Genootschap van zijne afgevaardigden in O. I. ontving en die minder tot zijnen werkkring behoorden, waarom er dan ook voor dat Genootschap zwarigheden bestonden om die uitgave zelf op zich te nemen; is aan het Instituut verzocht geworden om *Bataksche lettertijpen* te doen vervaardigen, ten einde in staat te zijn om hetgeen de heer NEUBRONNER VAN DER TUUK, die reeds sints eenigen tijd als afgevaardigde van het Bijbelgenootschap onder de Bataks werkzaam is, op het gebied van Bataksche taal- en letterkunde praesteerde, eerlang wereldkundig te maken. Dank zij de hulp van den heer MILLIES, die zich al vroeger veel op het Bataksch had toegelegd, zijn wij daarmede naar wensch geslaagd, en heeft de heer TETTERODE, te Rotterdam, een stel tijpen voor die taal gereed gemaakt, waarvan in een volgend nommer onzer Bijdragen het begin eener *Bataksche Spraakkunst* van genoemden Batta-loog, eene proeve zal bevatten.

En hiermede, M. H., hebben wij u van den staat en de werkzaamheden des Instituuts in het afgeloopen jaar een verslag gegeven, zoo als gij dit als leden dezer Vereeniging verlangen moogt. Volgt den spreker thans nog eenige oogenblikken, wanneer hij uw oog van onze Vereeniging af op het ruime veld wil rigten, dat onze schoone bezittingen voor elk ter beoefening van Taal- Land- en Volkenkunde aanbieden. Heeft het in dit jaar een rijken oogst opgeleverd, of is het een schraal jaar geweest?

Beginnen wij met de a a r d r ij k s- en v o l k s b e s c h r ij v i n g van de

O. Indische eiland-zee, dan begroeten wij met ingenomenheid "Borneo's Wester-afdeeling" van den heer VETH. Het is een werk dat aan rijkdom en degelijkheid van inhoud een' stijl paart, die zelfs de meest dorre onderwerpen tot in bijzonderheden behandelt zonder te vermoeijen, en die met een gloed van kleuren en tinten van alles bekoorlijke schilderijen weet op te hangen. Het is een klassiek werk voor dat gedeelte van Borneo. Het tweede en laatste deel zien wij begeerig te gemoet. Weinig minder verheugde ons de verschijning van het eerste gedeelte des derden deels van de *Reis over Java, Madura en Bali*, van den heer VAN HOËVELL, waardoor onze hoop weder opgewekt is dat wij dit werk eenmaal voltooid zullen zien. Even langzaam gaat de uitgaaf voort van de *Javasche Oudheden* en van de *Oost-Indische Tijpen* van den heer VAN PERS, die beide bij den heer MIELING uitkomen; maar voltooid werden in dit jaar die andere tijpen, ik bedoel die van den heer HARDOUIN, met tekst van W. L. RITTER, die, zoo al niet in formaat, dan toch in schoonheid met de eerstgenoemden kunnen wedijveren.

Een aantal bijdragen voor Land- en Volkenkunde leverden in dit jaar de periodieke werken. Over Java is mij slechts een *Togtje, in 1828 door de Vorstenlanden gedaan*, bekend geworden, dat in het Tijdschrift voor den Oost-Indischen Archipel en Oostelijk Azië is uitgegeven, hetwelk te Singapore uitkomt. Belangrijker is een stukje van gansch anderen inhoud, te weten *over de Titels en daaraan verbonden insigniën, voorregten* enz. *van de Javaansche grooten te Soerakarta*, door den heer C. F. WINTER (Tijdschrift van het Batav. Genootschap). Ook mag ik niet onvermeld laten de *Javaansche Schetsen*, voorkomende in het laatst uitgekomen nommer van ons Tijdschrift, ofschoon eene vertaling uit een blad, dat reeds in 1852 werd uitgegeven. Over Sumatra deelden wij in ons Tijdschrift belangrijke onderzoekingsreizen mêe van D^{r}. S. MÜLLER. Over het eiland Engano vonden wij een verslag in het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap, en eene oude "bevinding" van dat eiland deelden wij, aan het einde eener beschrijving van de Westlijke Kusten van het eiland Sumatra, mede is het onze, beide reeds daardoor belangrijk, dat uitvoeriger berigten omtrent Engano tot dusver ontbraken. Over de Residentie Riouw schreef E. NETSCHER een allerbelangrijkst stuk

(Tijdschr. van het Batav. Genootschap). Over Borneo heb ik slechts weinig bijzonders gelezen in het verhaal van een' kruistogt in 1846, door een Engelsch vaartuig, gedaan langs de Noord-westkust (Journal of the Indian Archipelago and Eastern Asia). De zendeling DONSELAAR gaf in ons Tijdschrift eene beschrijving van de afdeeling Bonthain en Boelekomba, op het zuidelijk uiteinde van Celebes, en in het Tijdschrift van het Bataviaasch Genootschap zijn omtrent de rijkjes Tamboekoe en Banggaai meer uitvoerige berigten meêgedeeld, dan die wij in het werk van den Kolonel VAN DER HART ontvangen hadden. Een zeer interessant stuk, dat op het Gouvernement Makasser betrekking heeft, zijnde eene memorie van D. F. LIEDERMOY, in 1838 geschreven, is onder den titel van *Nijverheid op Celebes* opgenomen in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indië. Over de Molukken kwam mij niets ter kennisse dan twee statistieke beschrijvingen, in het Tijdschrift van het Batav. Genootschap, eene van de Aroe — waarbij eene andere in het Singapoersche Tijdschrift naauwelijks in aanmerking kan komen — en eene van de Zuidwester Eilanden, — die in de jongste aflevering van het Tijdschrift van Nederl. Indië (April 1855) insgelijks beschreven zijn, — terwijl de heer WILLER in dat zelfde Tijdschrift een artikel aan Boeroe wijdde tot het onderzoek in hoever dit eiland voor exploitatie geschikt mag gerekend worden. Men zou hier bij kunnen voegen eene oude beschrijving van Banda en eene van Amboina, beide in onze Bijdragen opgenomen, en twee reizen in dezelfde streken door den heer C. P. DE BRAUW, wel is waar in zeemanstaal voor zeelieden geschreven, maar die ook de geograaf niet zonder nut zal doorbladeren (in de "Verhandelingen en Berigten betrekkelijk het Zeewezen enz., door J. SWART"). — Over Timor eindelijk ontvingen wij slechts een *Overzigt van den handel te Koepang in* 1853. — Een stuk over den *Zeeroof in de Ind. Archipel in* 1852 *en* 1853 mag hier niet met stilzwijgen voorbijgegaan worden. De beide laatste stukken staan in het Tijdschr. van het Batav. Genootschap.

Overgaande op taalkundig gebied, heb ik te wijzen op den Javaanschen tekst van het Dichtstuk *Angling Dermo*, uitgegeven door den heer WINTER te Soerakarta, in het 25ste Deel der Werken van het Bataviaasch Genootschap. Wie die *Angling Dermo* was kunnen wij gewaar

worden uit het werk van RAFFLES. Hij regeerde tien gelukkige jaren over Melawa-Pati, werwaarts hij met een groot aantal kolonisten uit het rijk Ngastina verhuisd was. Toen werd hij waanzinnig door den dood zijner gade en veranderde in een' witten vogel. Doch welk verdienstelijk man die A. D. moge geweest zijn, het was toch eene teleurstelling dat wij in het genoemde deel van de Werken van het B. G. de *Brata-Joeda* niet vonden, welk dichtstuk wij, naar hetgeen daarvan in het vorige deel gezegd was, met regt daarin verwacht hadden. — Voorts werd de Maleische litteratuur verrijkt met een Gedicht van den beroemden letterkundige RADJA ALI HADJI van Riouw [1], getiteld *De* 12 *Spreukdichten*, met vertaling en aanteekeningen uitgegeven door E. NETSCHER in het Tijdschrift van het B. G. Eindelijk ontvingen wij dezer dagen een *Nederduitsch-Maleisch Woordenboek* van Prof. P. P. ROORDA VAN EYSINGA, getuige van 's mans ijver en lust om voortdurend werkzaam te zijn in een vak, waarin hij reeds zooveel praesteerde.

Op oudheidkundig terrein is onze kennis van overblijfsels uit den voor-Mohammedaanschen tijd uitgebreid geworden door enkele beschrijvingen. Eene is van de ruïne *Tjandi-Pari*, in de residentie Soerabaja, digt bij de grenzen van Pasoeroean, door J. HAGEMAN; eene andere van de *kampong Tjandi*, eene plaats in Djasinga (Buitenzorg), waar de inwoners, die daar overigens, treffend genoeg, als zeer strenge Mohammedanen bekend staan, bij een achttal steenen offeren, in drie van welke de heer

---

[1] Een ander gedicht van dezen auteur, getiteld *Hikajat Soeltan Abdelmoeloek*, is uitgegeven in het Tijdschrift voor Ned. Indië, door den heer P. P. ROORDA VAN EYSINGA. De heer NETSCHER noemt den schrijver een' broeder van den tegenwoordigen Onderkoning van Riouw, maar de heer ROORDA VAN EYSINGA maakt van hem den Onderkoning zelf, en geeft hem, ofschoon in de brieven, welke hij van hem ontving en die hij meêdeelt, die titel niet voorkomt, op het Maleische titelblad, dat hij voor het gedicht heeft doen plaatsen, dien titel toch. Onze Maleische schrijver is de zoon van Radja AHMED en kleinzoon van Radja HADJI, den beroemden Onderkoning van Riouw. De tegenwoordige Onderkoning, die ook ALI heet, is de zoon van den Onderkoning Radja DJAFAR en ook kleinzoon van Radja HADJI. Tenzij men dus onder zonen en broeders nu en dan ook schoonzonen en schoonbroeders moete verstaan, is ook de opgave van den heer NETSCHER niet juist en in tegenspraak met hetgeen hij in zijne beschrijving van Riouw van de verwantschap der opvolgende Onderkoningen heeft meêgedeeld.

FRIEDERICH, die de plaats beschrijft, terstond Hindoebeelden herkende. De heer VAN ROSENBERG gaf ons, in het Tijdschr. van het B. Gen., hetzelfde waar ook de beide vorige stukken in te vinden zijn, zeer belangrijke afbeeldingen, met eene beschrijving, van *ruïnen in Padang-lawas* (Sumatra). In ons Tijdschrift heeft ons medelid, de heer C. LEEMANS, gehandeld over den Prambananschen *Tempel van Loro Djongrang*, naar aanleiding van eene oude beschrijving — van 1733 — en van een plan van dien zelfden tempel door den Majoor CORNELIUS, in de laatste jaren der vorige eeuw opgenomen, in verband beschouwd met het nieuwste dat ons door den heer BRUMUND, in zijne Indiana, van den tegenwoordigen staat dier ruïnen is bekend geworden.

In het Tijdschrift van het B. G. vinden wij wederom eene, ditmaal zeer korte, inscriptie, uitgelegd door den heer FRIEDERICH, maar de berigten, die elke aflevering van dat Tijdschrift besluiten, belooven ons vooral op dit gebied spoedig eenen rijken oogst. En inderdaad, de laatst ontvangen nommers hebben onze verwachting niet teleurgesteld. Wij vinden daarin eene uitvoerige verklaring van de *Inscriptiën van Kawali* (Tjeribon) en eenige voorloopige mededeelingen omtrent die van *Djamboe*, beide van den laatstgenoemden schrijver. Het belangrijke dezer laatste is, dat zij in zuiver Sanskrit is vervat, zoo als er nog maar eene op Java bekend is. De andere is met den bekenden *Batoe toelis* de eenige van dien aard, die in de Soenda-landen ontdekt is. Beiden vindt men ze reeds in het werk van RAFFLES beschreven, maar die van Djamboe is eerst onlangs door den heer RIGG gevonden. Nog een paar stukjes van den heer FRIEDERICH, in hetzelfde Tijdschrift, behooren hier genoemd te worden, *Aanteekeningen op het*, u reeds bekende, *stuk over Boro-Boedoer, door* F. C. WILSEN, en, wil men? iets over het oorspronkelijk *schrift der Maleijers.* Men weet dat het Maleisch tegenwoordig met Arabische karakters geschreven wordt, maar deze zijn natuurlijk eerst ingevoerd toen de Mohammedaansche godsdienst veld won. Hadden de Maleijers vroeger een eigen letterschrift? De schrijver meent van ja, en vindt grond voor zijn gevoelen in de omstandigheid, dat er nog heden bij verschillende Sumatraansche volken een eigen alphabet gevonden wordt en de Maleijers zelve in de Palembangsche binnenlanden zich van het *Ren-*

tjongsche[1], en niet van het Arabische letterschrift bedienen. Het doet mij leed dat ik het werk niet ken, naar aanleiding waarvan dit stukje geschreven werd, t. w. eene Nederduitsche vertaling van W. ROBINSON's *Attempt to elucidate the principles of malayan ortography*, door E. NETSCHER.

Met eene van de laatste mailgelegenheden is ons, te gelijk met een eerste nommer van de *Javaansche Courant*, die te Soerakarta door de H. H. HARTEVELD en C°. gedrukt wordt, een van dezelfde drukkerij afkomstige prospectus gezonden van eene soort van Javaansch Leeskabinet, dat de Heer G. WINTER, onder den titel van *Poespitå Mòntjå Warnå*, in tweemaandelijksche afleveringen zal uitgeven. Voegt men daarbij den *Almanak*, daar ik reeds verleden jaar van melding maakte, en waarvan wij nu den tweeden jaargang ontvingen, welks meerdere uitvoerigheid, als behelzende eenige hoofdstukken over Javaansche tijdrekenkunde, zeer duidelijk voor de Javanen beschreven, wij met genoegen opmerkten; — dan ligt het voor de hand om uit den bloei van deze drie oorspronkelijke Javaansche Tijdschriften de beste gevolgtrekkingen te maken ten opzigte der Javaansche bevolking zelve.

Wij hebben thans nog meê te deelen wat er in dit jaar gedaan werd voor de geschiedenis, met betrekking tot onze Koloniën. Zie hier wat op dit veld door onze Bijdragen geleverd is. De geschiedkundige onderwerpen, die het derde Deel van dat Tijdschrift bevat, zijn: een *Rapport van* RYKLOF VAN GOENS *over de Kaap de Goede Hoop*, geschreven in 1657; *Stukken betrekkelijk Bandjermasin* van nog een twintig jaar vroeger, uit welke het blijkt, dat reeds in 1635 tusschen den Gouverneur-Gen. HENDRIK BROUWER en den Vorst van Martapoera een contract gesloten is, dat aan den schrijver van bovenvermeld werk over Borneo onbekend is gebleven; eindelijk eene *Beschrijving van de belegering van Batavia in de jaren* 1628 en 1629, door een' ooggetuige. Men kan hier bijvoegen een rapport van den Predikant J. HEURNIUS, *over de eilanden Ende en Bali, met betrekking tot de verkondiging van de Christelijke Godsdienst*. Het Tijdschrift voor Ned. Indië bevat nieuwe bijdragen voor de *Geschiedenis van Celebes*, zoowel in vroeger als in later tijd, en een verslag der *Expeditie in*

[1] De schrijver zegt *Redjang*-schrift, hetgeen, volgens de door hem zelven aangehaalde plaats uit het werk van den heer DE STURLER over Palembang, niet juist is.

Tjeribon in 1818. Op dit terrein ontmoeten wij ook het Indisch Genootschap, dat in zijne *Handelingen en Geschriften*, waarvan dezer dagen de eerste aflevering des tweeden jaargangs verscheen, een schat besluit voor historiële kennis, in eene reeks van levensschetsen van mannen, die zich voor Nederland's Koloniën verdienstelijk gemaakt hebben. De namen, welke door deze schetsen een nieuw belang gekregen hebben, zijn die van VAN DER CAPELLEN, DU BUS, DE EERENS, MERKUS, BRUCE, RIJK, VAN GEEN, MAYOR, GOLDMAN, WICHERS, MULLER, SCHWANER, JACOBSON, NEDERBURGH, DAENDELS, V. D. BOSCH, MICHIELS, ROEPS, CHAMBRY, BESIER, FALCK, VAN ALPHEN, PIETERMAAT, PRAETORIUS, VALCK en DE SALIS.— In het laatste deel der Werken van het Bat. Genootschap komt eene *Geschiedenis voor van dat Genootschap*, van de oprigting tot tegenwoordig. In het reeds meermalen genoemde Tijdschrift door dat zelfde ligchaam uitgegeven, gaat de heer HAGEMAN voort met het geven zijner *Geschiedenis van Java* en van chronologische onderzoekingen, en is een stukje getiteld *de vrijhaven van Riouw in* 1833 voor de geschiedenis dier vestiging van veel belang; terwijl in het laatst ontvangen nommer de heer STEYN PARVÉ de opkomst van de secte der *Padries* op Sumatra, grootendeels volgens mondelinge mededeelingen, op zulk eene wijze beschrijft, dat wij verlangend naar het vervolg van dat stuk uitzien.

En hiermede heb ik mijne optelling volbragt. Als ik van de *Natuurkundige Wetenschappen* en andere gezwegen heb, dan is het omdat die minder regtstreeks tot de werkkring van ons Instituut behooren, ofschoon zij in geenen deele er buiten gesloten mogen geacht worden. Ik hoop echter in een volgend Verslag ook dezen in mijne opgaven regt te doen wedervaren.

Ik heb gezegd.

J. PIJNAPPEL GZ.,
Secretaris.

